

Oikeusministeriölle

Viite: Lausuntopyyntö 30.6.2017, 1/14/2016

Asia: Lapsiasiavaltuutetun lausunto yleisen tietosuoja-asetuksen täytäntöönpanotyöryhmän (TATTI) muistioista ja työryhmän ehdotuksesta hallituksen esitykseksi uudeksi tietosuojalainsiksi

Lapsiasiavaltuutetun tehtävänä on arvioida ja edistää lapsen oikeuksien toteutumista Suomessa. Työn perustana on YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus (SopS 59 ja 60/1991), joka on lailla voimaan saatettu ihmisoikeussopimus. Lapsiasiavaltuutettu arvioi työryhmämietintöä ja hallituksen esitysluonnosta lapsen oikeuksien yleissopimuksen näkökulmasta.

EU:n yleisen tietosuoja-asetuksen täytäntöönpanotyöryhmän mietinnön keskeinen sisältö

Työryhmä ehdottaa mietinnössään, että yleinen tietosuoja-asetus tulisi sovellettavaksi soveltuvin osin myös sellaiseen henkilötietojen käsittelyyn, joka ei kuulu unionin lainsäädännön soveltamisalaan ja jota jäsenvaltiot suorittavat toteuttaessaan SEU V osaston 2 luvun soveltamisalaan kuuluvaa toimintaan. Yleisen tietosuoja-asetuksen soveltamisalan laajentaminen ei koskisi tilanteita, joissa unionin lainsäädännön soveltamisalan ulkopuolelle jäävässä asiassa olisi kansallisella lailla toisin säädetty. Puolustusvoimien ja eräiden sisäministeriön toimialaan kuuluvien tahojen henkilötietojen käsittely rajautuisi pääosin ehdotuksen soveltamisalan ulkopuolelle.

Henkilötietolaissa on säädetty henkilötietojen käsittelyn oikeusperusteesta yksityiskohtaisemmin kuin yleisessä tietosuoja-asetuksessa. Työryhmä ehdottaa myös, että henkilötietojen käsittelyn oikeusperustetta täydennettäisiin tietosuojalain eräissä tilanteissa.

Yleisen tietosuoja-asetuksen mukaan henkilötietojen käsittelyn perustuessa suostumukseen ja kun kyseessä on tietoyhteiskunnan palvelujen tarjoaminen suoraan lapselle, lapsen henkilötietojen käsittely on lainmukaista, jos lapsi on vähintään 16-vuotias. Jäsenvaltiot voivat lainsäädännössään kuitenkin säätää alemmasta ikärajaista, joka ei saa olla alle 13 vuotta. Työryhmä on pitänyt mahdollisena sekä 13 että 15 vuoden ikärajan asettamista.

Työryhmä esittää, että yleisen tietosuoja-asetuksen mukaiset viranomaistehtävät keskitettäisiin vastaisuudessa yhdelle viranomaiselle, eli tietosuojavirastolle. Tietosuojavirasto jatkaisi eräin sisäisin organisatorisin muutoksin tietosuojavaltuutetun toimiston toimintaa.

Lisäksi työryhmä ehdottaa muutamia muita muutoksia, jotka liittyvät hallintomenettelyyn, henkilötietojen suojan ja sananvapauden ilmaisun yhteensovittamiseen ja poikkeuksiin suojatoimista käsiteltäessä henkilö- ja tietojen tieteellistä ja historiallista tutkimusta sekä tilastointia varten.

Lapsiasiavaltuutetun kannanotot

Yleistä

Lapsiasiavaltuutettu keskittyy lausunnossaan arvioimaan työryhmämietintöön sisältyvää ehdotusta hallituksen esitykseksi, siltä osin, kun se koskee lapsen henkilötietojen käsittelyä.

Lapsiasiavaltuutettu pitää yleisen tietosuoja-asetuksen uudistamiselle asetettua tavoitetta suojata lasta ja lapsen henkilötietoja tarpeellisena ja kannatettavana. Tietosuoja-asetuksessa on lapset huomioitu erityistä suojelua vaativana ryhmänä monin kohdin, sekä johdanto-osassa että varsinaisissa artikloissa. Tältä osin asetukset vastaa YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen vaatimuksiin. Lapsen oikeuksien sopimus edellyttää sopimusvaltioiden takaavan lapselle hänen hyvinvoinnilleen välttämättömän suojelun ja huolenpidon ottaen huomioon lapsen huoltajien oikeudet ja velvollisuudet (3(2) art). Kaikissa lasta koskevissa toimissa on ensisijaisena harkintaperusteena oltava lapsen etu (3(1) art).

Lapsivaikutusten arviointi

Tietosuoja-asetuksessa ehdotetaan rajoitettavaksi lapsen henkilötietojen käyttöä tietoyhteiskunnan palveluiden käytön yhteydessä (8 artikla). Asetuksen johdanto-osan perustelukappaleessa on lisäksi tuotu esiin monessa kohdin tarve lapsen suojeluun, liittyen muun muassa lapsille tiedottamista ja viestimistä sekä kieltoa käyttää lapsen tietoja profilointiin. Tietosuoja-asetuksella on siten merkittäviä vaikutuksia lapsen oikeuksiin.

Lapsiasiavaltuutettu pitää valitettavana, että mietintöön ei ole sisällytetty lapsivaikutusten arviointia. Lapsivaikutusten huolellisella arvioinnilla lainvalmisteluvaiheessa tulisi varmistaa, että lapsen kaikki oikeudet on otettu riittävän hyvin huomioon ja siten valittavat lainsäädäntöratkaisut olisivat lapsen ja eri lapsiryhmien edun mukaisia. Lapsivaikutuksen arvioinnissa on keskeistä selvittää myös lasten näkemykset. Nyt käsiteltävän asian luonteen vuoksi tämä olisi erityisen tärkeää. Tietoyhteiskunnan palvelut ovat keskeinen osa lasten ja nuorten arkipäivää, joten ehdotettavilla muutoksilla voi olla suuriakin vaikutuksia lasten mahdollisuuden hyödyntää näitä palveluja.

Lapsiasiavaltuutettu korostaa myös jälkikäteisen lapsivaikutusten arvioinnin tärkeyttä. Lakimuutosten vaikutusta lapsiin tulee jatkossa seurata säännöllisesti, tutkittuun tietoon perustuen ja tarvittaessa arvioida kansallisesti asetettavan tietoyhteiskunnan palveluihin liittyvää ikärajaa uudelleen. Työryhmämietinnössä todetaan (s.122), että olisi toivottavaa, että ikäraja olisi mahdollisimman yhdenmukainen EU:ssa ja huomioon tulee ottaa lausuntokierroksella esiin tulevien seikkojen lisäksi muiden EU-jäsenmaiden ja erityisesti muiden Pohjoismaiden ratkaisut. Tämä on kannatettavaa. On kuitenkin todennäköistä, ja jo nyt nähtävissä, että käytäntö ei tule olemaan yhtenäinen. Vaikutuksia tulee siten seurata jatkossa sekä kansallisesti että myös suhteessa EU-jäsenvaltioihin ja Pohjoismaihin.

Tietoyhteiskunnan palveluihin liittyvä lapsen ikäraja

Lapsiasiavaltuutettu toistaa tässä kohdin aiemmin 12.12.2016 tietosuoja-asetuksen 8 artiklasta lausumansa.¹

Lapsen oikeuksien sopimuksen mukaan kaikilla lapsilla, iästä ja kehitystasosta riippumatta, on oikeus osallistua eli kertoa mielipiteensä ja näkemyksensä sekä hakea, vastaanottaa ja levittää tietoa (13 artikla). Lapsen oikeuksien sopimuksen mukaan ikä ja kehitystaso on otettava huomioon, kun arvioidaan, mikä painoarvo lapsen näkemyksellä on itseään koskevassa päätöksenteossa. Sopimuksen 17 artiklan mukaan sopimusvaltiot tunnustavat joukkotiedotusvälineiden tärkeän tehtävän ja takaavat, että lapsi saa tietoa monenlaisista kansallisista ja kansainvälisistä lähteistä, erityisesti niistä, joiden toiminta tähtää hänen sosiaalisen,

hengellisen ja moraalisen hyvinvointinsa sekä ruumiillisen terveytensä ja mielenterveytensä edistämiseen. Samassa artiklassa todetaan lisäksi, että kyseisen oikeuden toteutumiseksi sopimusvaltiot rohkaisevat kehittämään asianmukaisia ohjelmia lasten suojelemiseksi heidän hyvinvoinnilleen vahingolliselta tiedolta ja aineistolta, muistaen 13 ja 18 artiklojen määräykset. Artiklassa 18 vahvistetaan vanhempien ja huoltajien ensisijainen vastuu lapsen kasvatuksesta ja kehityksestä.

Lapsen oikeuksien sopimuksen täytäntöönpanoa ohjaava ja valvova YK:n lapsen oikeuksien komitea korostaa eri yhteyksissä tiedon saamisen merkitystä lapsen kehitykselle ja mielekkäälle osallistumiselle yhteiskuntaan.² Komitea on myös todennut määriteltäessään 12 artiklan mukaista oikeutta tulla kuulluksi, että *"[s]ananvapautta koskeva 13 artikla ja tiedonsaantia koskeva 17 artikla ovat tärkeitä edellytyksiä sille, että oikeutta tulla kuulluksi voidaan käyttää kunnolla. Näissä artikloissa vahvistetaan, että lapsilla on oikeuksia, ja yhdessä 12 artiklan kanssa ne puolustavat lapsen oikeutta käyttää näitä oikeuksiaan omasta puolestaan tavalla, joka vastaa hänen kehittyviä valmiuksiaan."* Komitean mukaan *"[s]ananvapaus liittyy oikeuteen muodostaa ja ilmaista oma mielipide sekä hakea ja saada tietoa mistä tahansa tiedotusvälineestä. Se tarkoittaa sitä, ettei sopimusvaltio saa rajoittaa lapsen oikeutta muodostaa tai ilmaista mielipiteitään. Siten se kieltää sopimusvaltioita estämästä näiden näkemysten ilmaisemista tai tietojen saamista ja suojaaa samalla oikeutta käyttää viestintävälineitä ja käydä julkista vuoropuhelua."*³

Sopimus siis vahvistaa lapsen varsin vahvan oikeuden hankkia ja vastaanottaa tietoa. Toisaalta lapsen oikeuksien sopimuksella vahvistetaan myös lapsen oikeus erityiseen suojeluun, josta ensisijaisesti ovat vastuussa lapsen huoltajat. Sopimusvaltiolla on vastuu huolehtia siitä, että huoltajalla on edellytykset toimia lapsen parhaaksi, mutta myös viimesijaisesti vastata lapsen suojelusta, jos syystä tai toisesta huoltajalla ei ole siihen mahdollisuutta.

Tietoyhteiskunnan palvelut ovat nykypäivänä merkittävässä roolissa tiedon hankinnassa, vastaanottamisessa ja levittämisessä. Verkkoympäristöissä toimiminen ja sen erilaisten palveluiden käyttö on normaalia lasten ja nuorten toimintaa jo hyvin varhaisesta iästä alkaen.⁴ Palvelut, joissa myös käsitellään henkilötietoja, ovat lasten ja nuorten yleisessä käytössä. Lapset hyödyntävät aktiivisesti verkkoympäristöissä olevia sovelluksia ja palveluita niin varhaiskasvatuksessa kuin koulutyössäkin. Digitalisaation lisääminen opetuksessa on mainittu tavoitteena pääministeri Sipilän strategisessa hallitusohjelmassa "Ratkaisujen Suomi" 29.5.2015.

Lapsiasiavaltuutettu katsoo, että lasten ja nuorten oikeutta hyödyntää tietoyhteiskunnan palveluita, joiden käyttöön he ovat jo pitkään tottuneet, ei tule tarpeettomasti rajoittaa. Aihetta koskevan väitöstutkimuksen mukaan lapset itse kannattavat ikärajoja, mutta niiden ei tulisi olla liian korkeita. Mikäli ikärajat määritetään liian korkeiksi, niitä rikotaan yleisemmin esimerkiksi sosiaalisen paineen vuoksi.⁵ Tällöin ikärajat saattavat vain menettää merkitystään lasten keskuudessa.

Lapsiasiavaltuutettu ei ota kantaa mihinkään tiettyyn ikärajaan, mutta katsoo, että asetuksessa säädetty oletusikäraja 16 vuotta näyttäytyy melko korkeana. Siten lapsiasiavaltuutetun näkemyksen mukaan olisi tarpeen arvioida kansallisen alemman ikärajan säätämistä, joka voisi olla lähempänä 13 vuotta kuin 16 vuotta. Kuten jo edellä todettiin, ikärajan määrittelyn tulee perustua huolelliseen lapsivaikutusten arviointiin, jota ei hallituksen esitysluonnoksen perusteella voida päätellä tehdyn. Lapsiasiavaltuutettu korostaa tässä kohdin lainsäädännön yksityiskohtaisten perusteluiden tärkeyttä. Nyt säädettävän ikärajan perustelut on oltava riittävän selkeitä ja tarkat, jotta myös jälkikäteen lapsivaikutusten arviointi voidaan tehdä ja pohtia sen perusteella myös mahdollista säädetyn ikärajan muutostarvetta.

Lasten suojelu tietoyhteiskunnan palveluissa

Asetuksen johdanto-osan kohdassa 38 todetaan *"... erityistä suojaa olisi sovellettava etenkin lasten henkilötietojen käyttämisestä markkinointitarkoituksiin tai henkilö- tai käyttäjäprofiilien luomiseen ja lapsia koskevien henkilötietojen keräämistä, kun käytetään suoraan lapsille tarjottuja palveluja. Vanhempainvastuunkan-*

tajan suostumuksen ei olisi oltava tarpeen tarjottaessa ennalta ehkäiseviä palveluja tai neuvontapalveluja suoraan lapselle” ja kohdassa 58, että ”...koska lapset tarvitsevat erityistä suojelua, kaikessa lapsiin kohdistuvaa tietojenkäsittelyä koskevassa tiedotuksessa ja viestinnässä on käytettävä niin selkeää ja yksinkertaista kieltä, että lapsen on helppo ymmärtää sitä.” Lisäksi kohdassa 65, jossa käsitellään oikeutta ”tulla unohdetuksi”, todetaan, että ”... oikeus tulee kyseeseen erityisesti silloin kun rekisteröity on antanut suostumuksensa lapsena, eikä ole ollut täysin tietoinen tietojenkäsittelyyn liittyvistä riskeistä, ja haluaa myöhemmin poistaa tällaiset tiedot erityisesti internetistä. Rekisteröidyn olisi voitava käyttää tätä oikeutta siitä huolimatta, että hän ei enää ole lapsi.” Kohdan 71 mukaan lapseen ei saa kohdistaa henkilötietojen perustella tehtävää profilointia.

Näillä kaikilla edellä mainituilla asetuksen kohdilla on merkittävä vaikutus lapsiin ja lasten oikeuksiin. Työryhmän mietinnössä kohdat on mainittu (s. 107), mutta niitä ei ole millään tavoin käsitelty muutoin. Vaikka kansalliseen lainsäädäntöön ei ehkä näiltä osin olisikaan muutostarvetta, olisi tärkeää, että määräysten vaikutukset olisi arvioitu ja kuvattu. Edellä mainitut kohdat asetuksessa liittyvät kiinteästi myös kansallisen ikärajan asettamiseen. Esimerkiksi lapselle ja vanhemmalle annettavan tiedon määrä ja laatu vaikuttavat kykyyn antaa suostumus palveluiden käyttöön ja kykyyn käyttää oikeuttaan tulla unohdetuksi. Mietinnössä ei ole myöskään ole määritelty tai muuten otettu kantaa siihen, mitkä palvelut katsotaan ennalta ehkäiseviksi palveluiksi tai neuvontapalveluiksi.

Lapsiasiavaltuutettu korostaa palvelun tarjoajien vastuuta huolehtia siitä, että sekä lapsella että hänen huoltajallaan on suostumusta antaessaan riittävästi tietoa, mikä sovellus/palvelu on kyseessä, mihin henkilötietoja käytetään, mitkä ovat muut sopimusehdot, joihin suostumusta ollaan antamassa, miten suostumuksen voi peruuttaa jne. Erityistä huomiota on kiinnitettävä siihen, että tieto annetaan lapselle lapsiystävällisesti eli lapsen ymmärtämällä kielellä ja hänet saavuttavalla tavalla. Tiedon antamisessa on huomioitava myös vammaiset lapset. Lapsiasiavaltuutettu muistuttaa lasten turvataitokasvatuksen tärkeydestä. Lasten tulee olla tietoisia ”verkon vaaroista” ja mahdollisuuksista ja siitä, miten toimia, jos palveluita käyttäessään törmää lasta pelottavaan, muuten hämmentävään tai jopa selkeästi laittomaan toimintaan. Yhtälailia näitä tietoja ja taitoja tarvitsevat vanhemmat, erityisesti silloin, kun heidän suostumuksensa on edellytyksenä lapsen oikeudelle käyttää palveluita.

Jyväskylässä 8.9.2017

Tuomas Kurttila
Lapsiasiavaltuutettu

Merike Helander
Lakimies

---

¹ Lapsiasiavaltuutetun lausunto EU:n yleisen tietosuojasetuksen 8 artiklan mukaisesta ikärajasta, verkossa <http://lapsiasia.fi/tata-mielta/lausunnot-2/2016-5/lapsiasiavaltuutetun-lausunto-eun-yleisen-tietosuojasetuksen-8-artiklan-mukaisesta-ikarajasta/> .

² Ks. esim. YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro 4 (2003) nuorten terveydestä ja kehityksestä lapsen oikeuksien yleissopimuksen yhteydessä (CRC/GC/2003/4). Verkossa http://lapsiasia.fi/wp-content/uploads/2015/03/CRC_GC_2003_4_julkaisu.pdf.

³ YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti nro 12 (2009) lapsen oikeudesta tulla kuulluksi, kohta 80 ja 81 (CRC/C/GC/12). Verkossa http://lapsiasia.fi/wp-content/uploads/2015/03/CRC_C_GC_12_julkaisu.pdf .

⁴ Suoninen, A. 2014. Lasten mediabarometri 2013. 0-8-vuotiaiden mediankäyttö ja sen muutokset vuodesta 2010. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.

⁵ Tuukkanen, T. 2014. A Framework for Children’s Participation in Online Environments. Väitöskirja. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto